

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

MUZEUM TĚŠÍNSKA – MATICE SLEZSKÁ
ČESKÝ TĚŠÍN 2010

© Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, 2010

ISBN 978-80-86696-12-6

OBSAH

- 7 Slovo úvodem
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR

Těšínsko ve středoevropském kontextu

- 13 Přemyslovští králové a slezští vévodové v době vrcholného středověku
ROBERT ANTONÍN
- 25 Hornoslezská knížata a jejich role v lucemburské politice do konce 14. století
MARTIN ČAPSKÝ
- 37 Hornoslezská knížectví v napěťové ose mezi Krakovem, Budínem a Prahou
MARTIN ČAPSKÝ
- 57 „Velcí“ těšínsští Piastovci
Politické kariéry Kazimíra II. (†1528) a Václava III. Adama (†1579)
RADIM JEŽ
- 71 Valašská kolonizace na Těšínsku v 16.–18. století
JAN AL SAHEB
- 79 Reformace a počátky rekatolizace v Těšínském knížectví
DAVID PINDUR
- 93 Manželky těšínských Piastovců – soužití z rozumu, či lásky?
RADIM JEŽ
- 107 Mocenskopolitický konflikt o Slezsko v letech 1740–1742 a jeho průběh na Těšínsku
JAN AL SAHEB
- 119 Rozdělené Slezsko v době modernizace
(Od slezských válek do konce Velké války 1740–1918)
DAN GAWRECKI
- 137 Slezsko po roce 1918
MARIE GAWRECKÁ
- 149 Těšínsko v proměnách československo-polských vztahů 1918–1938
IVO BARAN

Varia

- 163 Slezsko a Těšínské Slezsko na starých mapách
ZBYŠEK ONDŘEKA
- 185 Hradní vrch v Těšíně
RADIM JEŽ – DAVID PINDUR
- 201 Pevnostní stavitelství na příkladu fortifikací Těšínského Slezska –
Jablunkovské šance
MARTIN KRŮL
- 215 Heraldické památky Těšínska
KAREL MÜLLER
- 225 Nejstarší dějiny farního kostela v Horních Domaslavicích
(k 250. výročí vysvěcení současného kostela)
DAVID PINDUR
- 237 Staré noviny v Těšíně
GABRIELA CHROMCOVÁ
- 245 Matiční činnost ve Slezsku
VLASTIMIL KOČVARA
- 255 Soupis vyobrazení
- 261 Jmenný rejstřík
- 273 Místní rejstřík
- 281 Autoři příspěvků

MARTIN KRŮL

PEVNOSTNÍ STAVITELSTVÍ NA PŘÍKLADU FORTIFIKACÍ TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA – JABLUNKOVSKÉ ŠANCE

K terénním antropogenním prvkům, které vzbuzovaly a dodnes vzbuzují velký zájem, patří relikty opevňovacích děl. Území Těšínského Slezska díky své hraniční poloze a komunikačnímu významu v severním předpolí Moravské brány představuje místo, kde můžeme do současnosti sledovat pozůstatky obranných prvků z různých období. Opevňovací prvky jsou dochovány na tomto území již z období pravěku, raného středověku a středověku.

Z období raného novověku pochází, svým dochováním unikátní, systém opevnění budovaný na jižní a jihovýchodní hranici Slezska. Jihovýchodní část Slezska, tvořená Těšínským knížectvím, představovala hraniční oblast s Horními Uherami na jihu a Polským královstvím na jihovýchodě. Na tomto území byly již od pravěku využívány pro svou snadnou dostupnost přechody a cesty překračující horský masiv Karpat, které spojovaly povodí řek Váh a Odra a zároveň představovaly nejkratší spojení Horních Uher se Slezskem. Nejvýznamnějším komunikačním koridorem v této oblasti byl a je Jablunkovský průsmyk, oddělující Moravskoslezské a Slovenské Beskydy, kterým vedla zemská cesta ze Slezska do Uher. Až do první třetiny 16. století převažoval obchodní význam této komunikace, která byla ve středověku nazývána „měděnou“ pro převládající obchod s mědí převáženou z hornouherských dolů do Slezska. Kromě této hlavní zemské cesty byla dalším komunikačním koridorem větev Jablunkovské brázdy mezi Slezskými a Slovenskými Beskydy spojující Těšínské knížectví s Polskem.

K narůstání vojenského a strategického významu Jablunkovského průsmyku docházelo od první třetiny 16. století.

Instruction

Für die Commandanten der Wybrautzen,
 unſerlicher ſich ein jeder unter ſeiner abgelegten
 Ayrückſicht zuſaltan ſat. 1.

Wachſamer die Nothdürfft erfordert, daß die
 Commandanten Officiers der unterſaltenden Lan-
 -des Wybrautzen ſamantlich der Ober ſo wohl als
 Unter Commandant mit einer ordentlichen Inſtrac-
 -tion wie ſolcher Ort ſolcher Mann unſerlicher
 -ten Commando, wie auch ihnen zu beobachtan ſaben
 -den Grantz-Posten, und ſonderlich in Conſervierung
 der zur Vertheidigung und Verſicherung ſolcher Lan-
 -des gegen Hungarn verhalten, und ſolcher zu-
 -ſehen ſolcher Grantz-Ort gegeben ſich zu er-
 -halten ſaben, Vorſehen werden, wiſſen man
 an dieſen die Königlich Obrambts ſolcher
 Inſtruction in folgenden puncten abzugeben,
 Die Commandanten aber zu ſelben unſerlicher

= 1715

307

Instrukce pro velitele vybranců vydané Vrchním úřadem ve Vratislavi roku 1715. Vybranci hlídali zemské hranice mezi Slezskem (Těšínskem) a Horními Uhrami (Slovenskem). Rekrutovali se z místního horského valašského obyvatelstva, tudíž dokonale znali prostředí Jablunkovského průsmyku a byli přizpůsobeni zdejšímu drsnému prostředí.

dohlížet na zachování přirozeného charakteru hraničního zakázaného území a zasahovat proti jeho narušování hospodářskou a lidskou činností (stavby salaší a obydlí, kácení stromů, pastva dobytka, kosení trávy, potírání zlodějských a pašeráckých skupin). Měly být zasekány veškeré stezky a pěšiny, aby každý příchozí do země musel projít kolem Velké, nebo Malé šance.

Vojenská část posádky se rekrutovala z řad císařských jednotek, často se jednalo o kontingenty slezských stavů. Posádka je na šancích doložena v roce 1621, kdy zde byl umístěn císařský žoldnéřský oddíl naverbovaný v okolí Neapole pod velením Karla Spineliho. V dubnu 1644 byl vyslán na ochranu průsmyku plukovník Mořic August Rochow se třemi kompaniemi vojska, které později posílil plukovník Matyáš Dewaggi. V roce 1647 je doloženo 89 mužů a v roce 1658 byla na šance dosazena mírová posádka tvořená čtyřmi mušketýry s velitelem strážmistrem Františkem Jiřím Bureyem. V 60. letech 17. století v souvislosti s narůstajícím nebezpečím byly počty mužů zvýšeny na 100. Představu o zásobování šancí proviantem a zbraněmi můžeme získat na základě údajů z roku 1663. V srpnu tohoto roku dostala Velká šance 5 000 pecnů perníku uloženého v sudech, 100 šeflů mouky (1 vratislavský šefl = asi 76 litrů), 60 beček másla, 40 beček sýru, 50 polet slaniny, 15 šeflů hrachu, 5 centnýřů soli, 10 věder octa a 15 kusů hovězího dobytka. Dále jí bylo dodáno 6 děl z města Těšín, 1 velké dělo se všemi potřebami, 200 plněných ručních granátů, 130 krátkých pík a 60 mušket, velké železné vrtáky na výrobu španělských jezdců a další potřeby. V roce 1672 byly Jablunkovské šance vyhlášeny zemskou pevností a nejpozději od roku 1678 získaly stálou posádku. Naposledy je zde doloženo 12 vojáků v roce 1848, kteří byli vyhnáni během maďarské revoluce Kossuthovými stoupenci. Ve stejném roce byla pevnost Velké šance pod správou olomouckého pevnostního velitelství s konečnou platností vyřazena jako zastaralý opevňovací systém. Roku 1890 odkoupila pozemek s pevností obec Mosty u Jablunkova za 800 zlatých rýnských.

Počátky vzniku šancí nejsou na základě dosavadního průzkumu dostatečně objasněny. V reakci na možné ohrožení Slezska tureckými výboji byla přijata slezským knížecím sněmem ve Vratislavi v roce 1529 obranná opatření, která rozdělovala slezské území do čtyř krajů a zároveň měly být zajištěny hranice. Zda probíhala konkrétní opatření v prostoru Jablunkovského průsmyku, nelze zatím jednoznačně prokázat.

Na slezském knížecím sněmu konaném v roce 1541 bylo rozhodnuto o opevnění a zabezpečení záseky průsmyků, kterými mohl do země proniknout nepřítel. Z roku 1543 máme v korespondenci Jana z Pernštejna, poručníka těšínského knížete Václava III. Adama, zemským úředníkům doklady o nařízení zasekat lesní porosty horských pásem směrem k Uhrám. Zda skutečně došlo k realizaci obranných prací na slezsko-uherské hranici v těchto letech, bohužel není z dochovaných pramenů zcela prokazatelné.

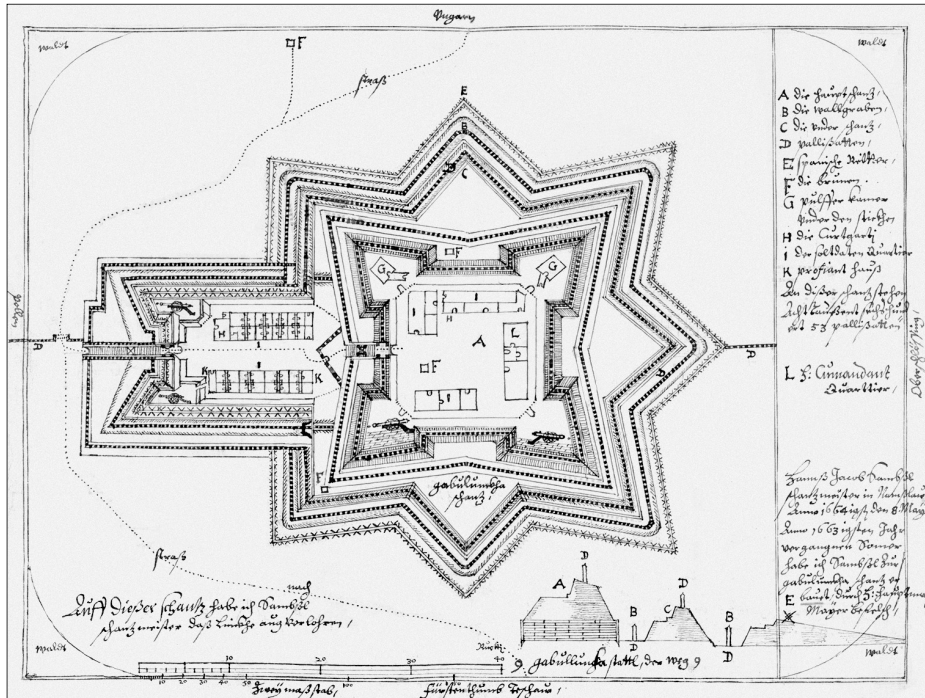

Nejstarší zmínka o pevnosti pochází z roku 1578. Zprávy o její stavbě se objevují v dílech dvou slezských kronikářů 17. století. J. Schickfuss zmiňuje pevnost „Jabloncka“ jako jeden z opevněných bodů postavených na ochranu slezsko-polské hranice a F. Luca pevnost lokalizuje jako [...] *auf dem Hügel vor dem im engen Grund liegenden Stadtlei [Jabloncka – pozn. M. K.] eine Fortresse [...]*. Nejčastěji se v literatuře usuzuje na jednoduché čtvercové opevnění tvořené zemním valem, na koruně doplněné palisádou a obehnané suchým příkopem.

K další výstavbě opevnění v Jablunkovském průsmyku dochází během třicetileté války (1618–1648). Už roku 1621 byla postavena nová pevnost, jež byla situována severněji od stávající. O tom měli podat zprávu regenti, vládnucí v Těšínském knížectví za nezletilého Fridricha Viléma, slezským stavům, ve které uvádějí, že nechali postavit nové šance, nařídili porazit 6000 stromů a obsadit „měděnou“ stezku silnou stráží tvořenou Valachy. V roce 1626 měly být šance nově přestavěny za použití asi 19 600 kmenů stromů. K dalšímu posílení obranyschopnosti průsmyku došlo v letech 1642–1645. Opravou stávajících šancí, vybudováním dvou nových děl a dvojitými záseky hraničního pohoří v délce tří mil, na což mělo být použito 40 000 kmenů, byla výrazně zesílena jejich obranyschopnost. O vzhledu těchto nejstarších opevnění nemáme dostatečné zprávy, avšak vzhledem k charakteru území a omezeným prostředkům můžeme usuzovat na jednoduchá, nejspíše čtvercová zemní opevnění. Významným doplňujícím obranným prvkem se staly záseky, které představovaly efektivní a poměrně finančně méně náročný fortifikační prvek vhodný k ochraně širšího pásu hraničního území.

Ve vývoji opevňovacích technik dochází na konci 15. a počátku 16. století ke kvalitativní změně. Velký rozvoj dělostřelecké techniky znamenal nedostatečnost dosavadních obranných technik, jejímž základem byly kamenné či cihlové hradby a věže. Stavitelé fortifikačních děl byli nuceni hledat jiné obranné prvky, které by lépe odolávaly dělostřelecké palbě. Krize pevnostního stavitelství přelomu 15. a 16. století byla řešena využitím nižších silných zemních valů s vysunutými prvky, válcovými nebo polygonálními dělostřeleckými baštami, rondely či bastiony. Hlavním rysem těchto pevnostních systémů bylo jejich budování podle geometrických zásad a používání různých předsunutých elementů aktivní obrany, díky čemuž docházelo k prohlubování obranné linie. Použití těchto prvků zároveň umožňovalo flankovací palbu do předpolí, příkopu a směrem k sousedním částem opevnění. Geometrický půdorys a různé kombinace jednotlivých zemních prvků jsou charakteristické pro pevnostní stavitelství od 16. do 19. století, ať již v podobě rondelového, bastionového, nebo klešťového systému opevnění.

Pro období 2. poloviny 17. století můžeme na základě dochovaného plánu přestavby Velké šance a mapového vyobrazení oblasti slezsko-uhersko-polské hranice rekonstruovat vzhled fortifikačního systému.

Plán přestavby Velké šance z roku 1663 podle projektu Jana Eusebia Meiera. Do něj již byly zakomponovány moderní prvky barokního pevnostního stavitelství, tvořené systémem tzv. bastionů – hlavní část se skládala ze zemní bašty pětiúhelníkového tvaru. Přestavba trvala tři měsíce a pracovalo na ní bezmála 100 dělníků.

V Zemském archivu v Opavě se dochoval plán přestavby Velké šance z roku 1663, při níž již byly využity principy v té době nejmodernějšího – bastionového – systému opevnění. Hlavním prvkem tohoto systému se stala zemní bašta pětiúhelníkového tvaru, nazývaná bastion. Bastion, jako prvek aktivní obrany, byl vysunut do příkopu a tvořily jej boky přiléhající na rovnou spojovací hradbu, tzv. kurtinu, na které navazovaly líce bastionu vytvářející jeho špicí. Podle velikosti, úhlu líců a úhlu napojení na kurtinu se rozlišuje několik stavitelských škol (staroitalská, novoitalská, nizozemská, aj). Výhodou bastionu bylo odstranění mrtvého úhlu před špicí, získání rovných líců a boků, ze kterých bylo možno postřelovat prostor flankovací palbou před kurtinou a zároveň umožňoval obranu líců a boků sousedních bastionů. Bastionový systém opevňování byl postupně zdokonalován oddalováním obranné linie co nejdál od bráněného místa přidáváním dalších opevňovacích prvků do příkopu a před jednotlivé prvky (ravelin, luneta, kleště, kontrgarda, rohová a korunní hradba aj.), čímž se vytvořilo několik linií obrany.

Velká šance byla přestavěna na návrh vojenského císařského inženýra kapitána Jana Eusebia Meiera. Stavební práce, na které dohlížel Jan Jakub Sambsl z Namysłowa, trvaly od 6. srpna do 10. listopadu 1663 a podílelo se na nich 73 šancovních dělníků, 11 tesařů, 7 formanů s povozy, tři píchači a pokladači drnů. Pevnost byla chráněna třemi liniemi opevnění. Hlavní část, tzv. horní či vrchní šance, sestávala ze čtyřhranu s bastiony v nárožích. Před ní se nacházel suchý příkop, jehož vnitřní a vnější stěna (eskarpa a kontreskarpa) byla zpevněna armováním. Za touto hlavní linií opevnění se nacházel druhý, nižší zemní val s příkopem, který obklopoval horní šanci v pilovité linii a vytvářel tak hvězdicovitý půdorys opevnění. Na hraně vnějšího příkopu probíhala tzv. krytá cesta a celou obranu dovršoval glacis, pozvolna se svažující do předpolí. Zemní opevňovací prvky byly navíc zesíleny čtyřmi palisádovými řadami, a to na koruně valu a dně příkopu. Na kryté cestě byly postaveny dřevěné překážky, tzv. španělští jezdcí. Nejohroženější místo každé pevnosti představoval vchod. Obrana vchodu byla zesílena do druhé linie začleněnou rohovou hradbou. Jednalo se o prvek bastionového systému, který se skládal ze dvou půlbastionů spojených krátkou kurtinou. Tento prvek mohl být použit rovněž samostatně. Zemská cesta ze Slezska do Uher obcházela pevnost v půlkruhu a vedla přímo kolem vchodu do pevnosti. V horní šanci byly postaveny baráky pro posádku a velitelský dům, v dolní stály proviantní domy a skladiště. Z plánu vyplývá, že na jednotlivých bastionech byla situována postavení pro děla a muniční sklady se nacházely ve zděných prostorách v bastionech. Pro znemožnění obcházení pevnosti byla západním a východním směrem postavena souvislá palisádová řada. Podle údaje na plánu bylo na stavbu palisád použito 6 358 kůlů.

Roku 1664 došlo k přestavbě rovněž Malé šance v Javořince a opravena byla patrně také Stará šance ve Svrčinovci. K těmto přestavbám dosud scházejí plány, a proto je můžeme rekonstruovat pouze částečně.

Nejstarší dochovaná mapa prostoru slezsko-uherské hranice pochází z roku 1663. Zde jsou znázorněny tři hlavní body obrany představované pevnostmi Velká šance, k uherským hranicím předsunutou Starou šanci a ve východní části území Malou šanci tvořenou třemi redutami na návrší nad soutokem řek Čadečka a Čiernianka. Nejpravděpodobněji do doby někdy mezi léty 1663 až 1683 můžeme položit výstavby dalších opevnění a přestavby stávajících. Z roku 1681 pochází nerealizovaný návrh na přestavbu Velké šance od tehdejšího velitele posádky Jana Jiřího Thiema (Thimm). Podle plánu se mělo jednat o pěticipou bastionovou pevnost s předsunutými raveliny před kurtinami, obehnanou krytou cestou.

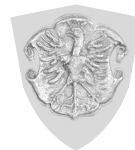
Na stav opevnění z poslední třetiny 17. století ukazuje mapa z roku 1703 dochovaná ve Válečném archivu ve Vídni. Velká šance byla rozšířena o další prvek bastionových opevnění, korunní hradbu, která zvyšovala obranyschopnost vchodu do pevnosti. Tímto rozšířením se dostala zemská cesta pod přímou kontrolu, když

procházela vlastní pevností. Západně od Velké šance byla vybudována předsunutá reduta. Mezi Velkou a Malou šanci došlo k postavení čtyř komunikačních redut. V roce 1678 byla na slezsko-polských hranicích, pod vrchem Ochoditý na území dnešního Koňákova, vybudována tzv. Volská šance, propojená s Malou šanci jednou komunikační redutou. Celý systém opevnění byl doplněn redutou v Lomné a nejdále na jih situovanou redutou nad soutokem Milošovského potoka a Kysuce na území dnešní Čadce. Tento plán umožňuje zároveň rekonstruovat základní morfologické tvary použité při obraně tohoto přechodu horského pásma. Kromě Velké šance, při jejíž výstavbě byly plně využity prvky bastionového systému opevnění, je nacházíme pouze u Staré šance. Stará šance, jejíž relikty se do současnosti dochovaly na katastru obce Svrčinovec, tvořila velké čtvercové opevnění, jehož obrana byla na nejexponovanější, jihovýchodní straně zesílena rohovou hradbou tvořenou dvěma půlbastiony s krátkou kurtinou a v jejímž vnitřním prostoru můžeme předpokládat zástavbu. Rovněž v analogickém případě použití palisád u Velké šance lze usuzovat na jejich využití na koruně zemního valu a snad i na dně příkopu. Ostatní fortifikační prvky využitě při obraně území představovaly formy drobných zemních opevnění polostálého charakteru, jejichž používání bylo rozšířeno během třicetileté války. Nejčastěji využitým prvkem byly reduty, opevnění čtvercového půdorysu tvořené zemním valem a příkopem a doplněné palisádou. Jejich délka stran se pohybovala v rozmezí 20–30 m. Tyto reduty byly využity ke komunikačním účelům mezi hlavními body systému, kdy jednotlivé objekty mají mezi sebou (minimálně na jeden objekt) vizuální kontakt. Reduty umístěné v bezprostřední blízkosti hlavních bodů obrany pak sloužily jako jejich předsunutá (vorposten) a strážní (wachtposten) postavení. Strážní reduty byly budovány také u nově postavených cest.

Dalším typem fortifikace využitým při přestavbě hlavního bodu liniového opevnění prostoru vrchu Valy, Malé šance, byla zemní šance hvězdicového půdorysu – hvězdicová reduta (Sternschanze). V tomto případě byl využit princip klešťového systému opevnění, k jehož hlavní charakteristice patří zrušení rovných úseků kurtin a vytváření obvodové linie krátkých úseků vystupujících většinou pod úhly 60 a 90 stupňů. Obrana východní části oblasti v prostoru vrchu Valy byla tvořena, kromě již zmiňované hvězdicové Malé šance, dvěma dalšími redutami, které byly navzájem propojeny souvislým zemním valem a příkopem.

Období po uzavření szatmárského míru v roce 1711, kterým končí doba velkých protihabsburských uherských povstání, je v literatuře věnována menší pozornost. Stav a rozšiřování opevňovacího systému jižní hranice Slezska můžeme postihnout na základě dochovaného mapového materiálu. Z výskytu jednotlivých opevnění na starých mapách lze usuzovat na další období výstavby opevňovacího systému ve 20.–30. letech a následně v 60.–70. letech 18. století.

Velká šance. Příkop v severovýchodní části opevnění s dochovaným kamenným armováním vnitřní (eskarpy) a vnější (kontreskarpy) stěny příkopu. Na postupné destrukci se významnou měrou podílí kořeny stromů, r. 2008.

Z let 1724–1729 pochází plán celkové přestavby Velké šance. Pevnost byla rozšířena a získala charakter klešťového opevnění. Přestavba ovšem nebyla realizována úplně, jak je patrné z mladších dochovaných plánů, vnitřní část zůstala zachována ve formě čtyřcípé hvězdy. Hlavní obranný sektor, tvořený zemním valem a příkopem, byl rozšířen a doplněn využitím principů klešťového opevnění – eskarpa a kontreskarpa byly armovány kamenným zdivem. Na jednotlivých výběžcích kryté cesty byla situována shromaždiště. Vnitřní prostor zaujímal plochu o velikosti přibližně tří hektarů, na níž byly znovu postaveny brány, prachárna, kasárny, skladiště a další potřebné budovy (např. pekárna).

Na mapách z 30. let 18. století jsou nově zaznačeny reduty v Dolině, v prostoru východně od Velké šance, a reduta na Komorovském Gruni, umístěná na protáhlem horském hřebenu. Relikty reduty v Dolině na katastru Mostů u Jablunkova o rozměrech 25×25 m se dochovaly do současnosti. Jsou lokalizovány na svahu nad současnou komunikací vedoucí na Slovensko, kde byla přibližně ve stejných místech v letech 1736–1799 budována nová císařská silnice. Tato lokalizace by poukazovala na strážní a ochrannou funkci reduty u této cesty.

O stavu opevnění Jablunkovského průsmyku v 60. letech 18. století vypovídá zpráva z deníku císaře Josefa II., jenž podnikl v roce 1766 cestu jako spoluvladař Marie Terezie po českých zemích, v jejímž rámci navštívil rovněž Těšínsko. Jakožto vrchní velitel armády se věnoval ochraně hranic a prohlédl si opevnění Jablunkovského průsmyku, které našel v zuboženém stavu. Podle záznamu v deníku byly Hajducké šance, ležící na vrchu Studeničný, zcela rozpadlé. Dále se uvádí, že z dálky bylo možné pozorovat tzv. Volské šance na polské hranici. O hlavní pevnosti si poznamenal: [...] *Velká šance je ve tvaru hvězdy, nasypána velmi špatně z hlíny a trochy kamení, bez hlubokého příkopu a krytého ochozu (chemin couvert), osazena 42 muži a jedním velitelem a čtyřmi děly, s kostelem a vojenskou budovou. Dominuje nad ní výšina, a protože lesy kolem jsou skoro zcela vymýceny, nemá tato soutěska již žádný význam, neboť není udržitelná proti velkému oddílu, který by byl opatřen děly a malý ji snadno může obejít údolím podél šance a nechat být. Velká, Hajducká a Přední šance jsou navrženy z hlíny a skoro zcela rozpadlé [...].*

Do 60. let 18. století spadá první zakreslení reduty v Megoňkách jihozápadně od Velké šance o rozměrech 28×25 m, v současné době ležící na katastru Čadca-Milošova.

Na mapách z počátku 70. let 18. století je zakresleno opevnění vrchu Valy, jehož relikty jsou dochovány do současnosti na katastru obce Čierne. Systém opevnění, který se táhne po hřebeni a svahu, se dochoval v délce přibližně 1 500 m. Tvoří jej šesticípá hvězdicová pevnost na východním okraji nad soutokem Čadečky a Čierňanky, která je propojena se třemi předsunutými a strážními redutami o rozměrech přibližně 20×20 m souvislým zemním valem. Obrana zemního valu, na několika místech v současné době druhotně porušeného, byla zesílena trojúhelníkovými výběžky, tzv. redany. Čtvrtá reduta umístěná původně na jižním svahu se nedochovala. Předpokládá se rovněž vnitřní zástavba Malé šance. Redany představovaly další prvek polních zemních opevnění použitý v rámci obrany této hranice. Jednalo se o zemní prvek trojúhelníkového půdorysu, jehož týlní strana byla neopevněná, který mohl být použit jak samostatně, tak v rámci liniového opevnění. V liniových útvarech byl používán pro zvýšení obranyschopnosti, kdy svým předsazením umožňoval obranu rovných úseků valu.

V letech 1808–1810 jsou doloženy poslední stavební aktivity v této oblasti. Velká šance byla přestavěna do podoby, jejíž relikty se nám zachovaly dodnes na katastru obce Mosty u Jablunkova. Vnitřní část byla zarovnána a pro posílení obranyschopnosti zde bylo postaveno šest srubů (blockhausů) v obdélníkové kompozici. Stěny příkopu byly po celé délce armovány kamenným zdívkem. Vnitřní zástavba byla tvořena velitelským domem, kasárnami pro posádku a dělostřeleckými kasárnami.

Problematické je časové zařazení opevnění v Bukovci. V lokalitě „V Sušu“ se nachází dobře dochovaná velká dělostřelecká reduta o stranách velikosti 30×30 m

s nájezdovými rampami v rozích a úzkým ochozem na vnitřní straně valu. Svým umístěním na vrcholku nevysokého návrší nad komunikací vedoucí do Polska lze i zde usuzovat především na strážní a ochrannou funkci. Nejistá je její lokalizace na mapě z roku 1736 pod názvem „Igel Schantz“. Spolehlivé zobrazení pochází až z map II. vojenského mapování (1836–1840). Pomístní název „Švédské šance“ by mohl ukazovat na dřívější vznik reduty.

Fortifikační prvky, které se svou formou i umístěním odlišují od většiny opevnění v tomto prostoru, představují samostatné redany na vrchu Kempa a Dílek v Bukovci. V poloze Kempa, na vrcholu výrazného kopce nad komunikacemi vedoucími do Polska, se dochovaly tři samostatné redany trojúhelníkového půdorysu s tylní neopevněnou stranou směřující k vrcholu kopce. Redany, z nichž nejlépe dochovaný je centrální, situovaný severozápadně, byly umístěny na úbočích pod vrcholem kopce. Dochované relikty redanů jsou v současné době hospodářskou činností porušeny.

Analogický fortifikační prvek, avšak mnohem lépe dochovaný, se podařilo nalézt na nedalekém vrchu Dílek. Jedná se rovněž o mohutný zemní redan s příkopem, jehož délka křídla činí zhruba 50 m.

Použití totožných fortifikačních prvků na Kempě a Dílku i jejich shodná severozápadní orientace či využití výrazných strategických poloh by nasvědčovaly,

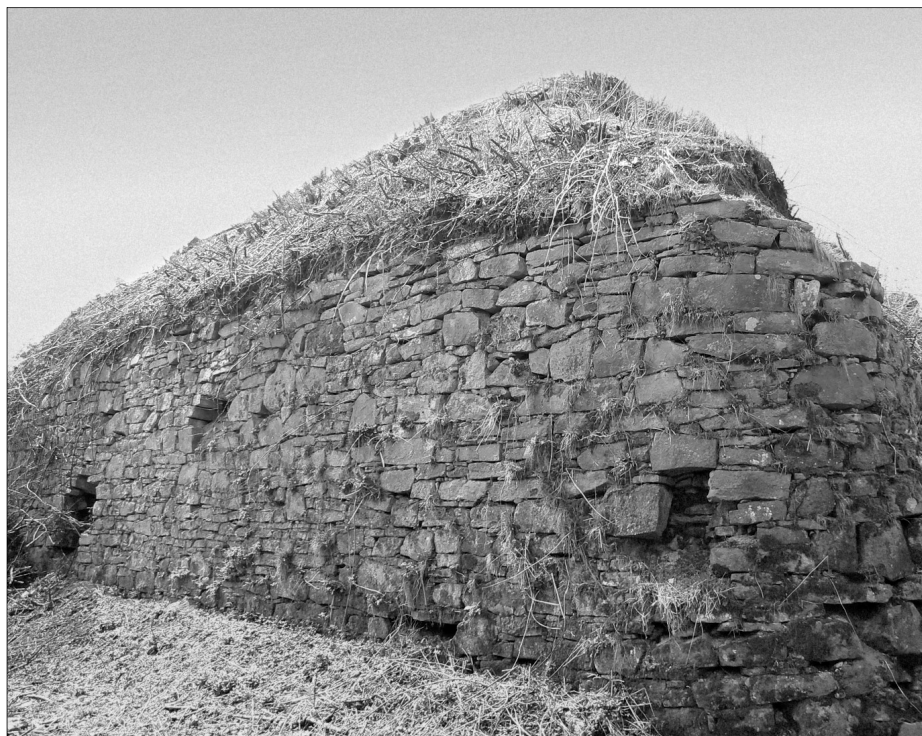
Letecký snímek torza dochovaného ústředního redanu v Bukovci na vrchu Kempa. Redany – neboli zemní prvky trojúhelníkového půdorysu s neopevněnou tylní stranou – byly v Bukovci orientovány severozápadně, což by mohlo naznačovat jejich využití při slezských válkách s Pruskem ve druhé polovině 18. století, r. 2008.

že oba vznikly přibližně ve stejné době. Jejich spolehlivé zakreslení pochází až z map II. vojenského mapování z let 1836–1852. Rámcově by bylo možné zařadit výstavbu opevnění do počátku 19. století, nebo již do poslední třetiny 18. století a jejich výstavbu dát do souvislosti s ochranou před nebezpečím ze severozápadního směru, které by představovalo nejpravděpodobněji pruské ohrožení. To je ovšem předmětem dalšího výzkumu.

Celkový počet opevnění postavených postupně na jižní a jihovýchodní hranici Slezska činil 18 lokalit, z nichž se podařilo v terénu zachytit osm reliktvů. Většina z dochovaných opevnění existuje v širším povědomí (Velká šance, Malá šance, Stará šance, Bukovec). Na základě terénního průzkumu s využitím současných a starých map se kromě těchto zlokalizovaných šanců podařilo dohledat a zaměřit další tři relikty opevnění (Dolina, Megoňky, Dílek), o kterých se doposud nevykytovaly žádné nebo minimální informace.

Systém novověkého opevnění prostoru slezsko-uherské a slezsko-polské hranice s centrální Velkou šancí v Mostech u Jablunkova představuje unikátní doklad obrany prostoru horských přechodů.

Velká šance. Armované nároží klešové fronty se zemním valem. Zde se nacházela prachárna. Jde o jednu z nejjachovalejších částí mohutného obranného systému, kterým po několika staletí procházela zemská cesta do Horních Uher, r. 2008.

Svým ojedinělým rozsahem zachování a typologickou pestrostí jednotlivých dochovaných polních zemních prvků představují Jablunkovské šance ukázkou a učebnicí fortifikačních prvků, kterých se v nížinných oblastech nedochovalo mnoho. Zároveň tvoří jedny z nejstarších historických staveb a památek v obcích, na jejichž území se nacházejí. Tento příspěvek, zaměřený spíše na typologickou stránku vývoje opevnění v rámci pevnostního stavitelství, by měl přispět ke zvýšené ochraně tohoto dokladu antropogenní činnosti, která zanechala v beskydské krajině svou zvláštní a jedinečnou stopu. Dalším specifikem je lokalizace pevnostní soustavy, jež se nachází na území tří států a má předpoklad stát se prvkem, který, na rozdíl od svého prvotního účelu, může tato pohraniční území spojoval.

LITERATURA

- BOGDANOWSKI JANUSZ, *Architektura obronna w krajobrazie Polski. Od Biskupina do Westerplatte*, Warszawa – Kraków 1996.
- BRETHOLZ BERTHOLD, *Neue Actenstücke zur Geschichte des Schwedenkrieges in Mähren und Schlesien. Die Befestigung und Vertheidigung des Jablunkauer Passes gegen Georg Rákoczy durch das Herzogthum Teschen in den Jahren 1642–1645*, Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 1, 1901, s. 28–64.
- BRŮŽEK LUDWIK, *Z literatury o jablunkovských šancích*, Zprávy Okresního muzea v Českém Těšíně 7, červenec 1955.
- ČTVERÁK VLADIMÍR – DURDÍK TOMÁŠ – KUPKA VLADIMÍR – LUTOVSKÝ MICHAL – STEHLÍK EDUARD, *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2002.
- DUFFY CHRISTOPHER, *Kámen a oheň. Bastionová pevnost, její zrod a vývoj v dějinách pevnostního válečnictví*, Brno 1998.
- INDRA BOHUMÍR, *Stavba šanců v Jablunkovském průsmyku v roce 1663*, Vlastivědné listy 4, 1978, č. 2, s. 20–23.
- KALUS JAROMÍR – ŽÁČEK RUDOLF, *Twierdze i zespoły fortyfikacji na terenie Śląska czeskiego*, in: Gabriela Božek (ed.), *Zabytki architektury obronnej w województwie śląskim (referaty ogłoszone na sesji naukowej w Katowicach i Żorach w dniach 12–13 września 2002)*, Bielsko-Biała 2002, s. 61–69.
- KLAWITTER WILLY, *Geschichte der schlesischen Festungen in vorpreussischer Zeit*, Die Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte 39, Breslau 1941.
- KRŮL MARTIN – NOVÁKOVÁ PAVLÍNA, *Jablunkovské šance*, Český Těšín 2005.
- MACŮREK JOSEF, *Valaši v západních Karpatech v 15.–18. století. K dějinám osídlení a hospodářsko-spoločenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severozápadního Slovenska a východní Moravy*, Ostrava 1959.
- MAYWALD FRITZ, *Die Pässe der Westkarpathen unter besonderer Berücksichtigung der Passstrassen der Sandsteinzone. Die Passstrasse des Schlesisch-Ungarischen Granzgebirges*, Mitteilungen des Beskiden-Vereines 3, 1906, č. 3, 4, 5, s. 24–35.
- POLOCZKOWA BARBARA, *Najważniejsza twierdza cieszyńska*, Kalendarz Cieszyński, 1992, s. 37–45.
- POPIOLEK FRANCISZEK, *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*, Katowice 1939.
- ŠMERDA MILAN, *Císař Josef II. na Těšínsku v roce 1766*, Těšínsko 48, 2005, č. 3, s. 1–8.

VARIA

RESUMÉ

FORTIFICATION ARCHITECTURE IN THE EXAMPLE OF FORTRESSES IN TĚŠÍN SILESIA – JABLUNKOV FORTIFICATION

The contribution deals with the origin and development of the modern fortification system called the Jablunkov Fortification, built from the 16th till the beginning of the 19th century. The system, particularly made up of the main fortress called the Great Citadel and a few smaller fortified parts, was raised to protect the Silesian borders with Hungary and Poland, and in some cases remains are still preserved today.

POŘADATEL: Muzeum Těšínska

MÍSTA A DATUM KONÁNÍ: Muzeum Těšínska, Český Těšín, 27. listopadu 2008

TĚŠÍNSKO V PROMĚNÁCH STALETÍ

SBORNÍK PŘEDNÁŠEK Z LET 2008–2009
K DĚJINÁM TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA

RADIM JEŽ – DAVID PINDUR (EDD.)

© 2010 Vydalo MUZEUM TĚŠÍNSKA, P. O., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín
a MATICE SLEZSKÁ – TĚŠÍNSKÁ OBLAST, Hlavní tř. 1a, 737 01 Český Těšín

Redakce PHDr. RADIM JEŽ, PHDr. DAVID PINDUR

Odborná spolupráce PHDr. JAN AL SAHEB

Grafická úprava a sazba KAZIMIERZ GAJDZICA

Podklady pro rodokmeny PHDr. RADIM JEŽ

Podklady pro rejstříky PHDr. JAN AL SAHEB, PHDr. RADIM JEŽ

Jazyková editace MGR. LUCIE BRŇOVJÁKOVÁ

Překlady resumé MGR. LENKA MANDRYSOVÁ

Tisk a vazba **FINIDR** FINIDR, S. R. O., Český Těšín

Všechna práva vyhrazena

Vydání první, Český Těšín 2010

ISBN 978-80-86696-12-6